

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

وزارت علوم تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده زبانشناسی

رساله دکتری رشته زبان شناسی همگانی

بازنمود حس آمیزی در زبان فارسی: رویکردی شناختی و پیکره‌مدار

استاد راهنما:

دکتر آریتا افراشی

استادان مشاور:

دکتر سیدمصطفی عاصی

دکتر احمد پاکتچی

پژوهشگر

کامیار جولایی

شهریور ۱۳۹۹

سپاسگزاری

نگارش، تدوین و تنظیم این رساله بدون کمک، راهنمایی و حمایت عده‌ای از اساتید و دوستانم ممکن نبود. جای آن دارد که از همه این عزیزان تشکر کنم:

نخست از استاد راهنمای عزیز و بزرگوارم سرکار خانم دکتر آزیتا افراشی که مرا در نگارش این رساله با صبر و حوصله راهنمایی نمودند، سپاس بیکران دارم. حمایت‌های بیکران ایشان در دوران تحصیلم در پژوهشگاه مرا به ادامه راه امیدوار می‌کرد و انگیزه‌ی تلاش مضاعف می‌داد. حضور ایشان طی این سال‌ها طراوت علمی مضاعفی به پژوهشکده زبانشناسی پژوهشگاه علوم انسانی دمید و انگیزه بخش دانشجویان بسیاری بود. همواره قدردان زحمات ایشان خواهم بود.

از استاد مشاورم، دکتر سید مصطفی عاصی، که با مهربانی و گشاده‌رویی مرا در انجام این رساله و البته طی همه مراحل تحصیلم در پژوهشگاه یاری‌ها رساندند، سپاسگزاری می‌کنم. حضور ایشان به عنوان استاد و همچنین رییس پژوهشکده‌ی زبانشناسی در این سال‌ها باعث ایجاد فضایی آرام و بی‌نظیر برای تحصیل و پژوهش در پژوهشگاه علوم انسانی شد. از دیگر استاد مشاورم، دکتر پاکتچی مهربان، که با راهنمایی‌های سودمند و صبورانه‌اش مرا در انجام این رساله و سایر پژوهش‌های علمی یاری نمودند، سپاسگزاری می‌کنم. دورانی را که در پژوهشکده دانشنامه‌نگاری در خدمت ایشان می‌گذرانم، از شیرین‌ترین و پربارترین دوران زندگی‌ام بوده و خواهد بود.

از دکتر امید طبیب‌زاده فرهیخته و بزرگوار که داوری این رساله را قبول زحمت فرمودند، کمال تشکر را دارم. من و سایر هم‌دوره‌ای‌هایم بسیار خوش اقبال بودیم که توانستیم کلاس‌های پربار ایشان را در پژوهشگاه علوم انسانی تجربه کنیم. اساتید گرامی، جناب آقای دکتر فامیان و سرکار خانم دکتر حیات عامری که زحمت مطالعه و ارزیابی این نوشته را بر عهده گرفتند، مراتب سپاس مرا پذیرا باشند.

فرصت را غنیمت می‌شمارم تا مراتب سپاس خود را از استاد مهربان، دکتر یحیی مدرسی بیان نمایم. خدمات علمی دکتر مدرسی در سال‌های حضورشان در پژوهشگاه نقطه روشنی برای دانشجویان این رشته بود. بی‌شک پژوهشکده‌ی زبانشناسی پژوهشگاه علوم انسانی، جایگاه کنونی خود را مدیون حضور بزرگانی چون او و دکتر عاصی طی این سال‌ها است.

همچنین سپاس فراوان دارم از دکتر حامد عبدی که هدایتگر من به دنیای زبانشناسی بود و اولین قدم‌ها در مسیر این علم را با یاری ایشان پیمودم. نقش ایشان در معرفی ابعاد نوین و جذاب این علم به جامعه علمی و گسترش افق دید دانشجویان این رشته، مثال زدنی است.

دست آخر نقش پدر، مادر و همسر در عبور از مسیر پرفراز و نشیب تحصیل البته انکار ناشدنی است. زحمات بیکران پدر و مادرم طی همه دوران تحصیل جبران ناشدنی و فراموشی‌ناپذیر است. همچنین حمایت‌ها و صبوری‌های همسرم طی این سال‌ها، خستگی‌ها را ناچیز جلوه می‌داد و مرا به ادامه راه امیدوار می‌کرد. انجام این رساله و عبور از مرحله دکتری بدون حمایت‌ها و صبوری‌های او ناممکن بود.

تقدیم به همسر

چکیده

رساله حاضر برای نخستین بار با رویکردی پیکره‌مدار به تحلیل بازنمود پدیده‌ی حس‌آمیزی در زبان فارسی پرداخت. پریمی‌نجر (۱۹۷۴: ۸۳۹) حس‌آمیزی را این‌گونه تعریف می‌کند: «ادراک یا توصیف فرآیند ادراک از طریق یک حس، در قالب حسی دیگر». حس‌آمیزی پدیده‌ای است که در همه زبان‌ها ردّی از خود به‌جا می‌گذارد و به ویژه در ادبیات و سایر انواع هنر بازنمودهای آن را می‌توان یافت. به زبان ساده، در حس‌آمیزی تحریک یکی از حواس موجب تحریک یک یا چند حس دیگر می‌شود.

اولمان (۱۹۶۴) برای نخستین بار سلسله‌مراتبی را برای انتقال حواس معرفی کرد. در سلسله‌مراتب اولمان، در یک سو به ترتیب حواس پایه‌ای لامسه، چشایی و بویایی و در سوی دیگر به ترتیب حواس پیشرفته‌ی بینایی و شنوایی قرار داشتند. رساله حاضر اندیشه اولمان را به عنوان چارچوب نظری انتخاب کرده، پرسش‌های زیر را مطرح کرد: ۱- حس‌آمیزی در زبان فارسی در چه طبقاتی بازنمود می‌یابد؟ ۲- تحلیل بازنمودهای زبانی حس‌آمیزی در زبان فارسی تعامل کدام حواس و با چه بسامدی را نشان می‌دهد؟ ۳-

طبقه‌بندی حس‌آمیزی زبانی در زبان فارسی چگونه می‌تواند مبنایی در رده‌شناسی شناختی این زبان واقع شود؟

برای پاسخ به پرسش‌ها، پیکره‌ای ۲ میلیون واژه‌ای از پایگاه ۱۰۰ میلیون واژه‌ای داده‌های زبان فارسی گزینش شد و سپس با استفاده از کلیدواژه‌هایی که شرح تنظیم آن به تفصیل بیان شده است، مورد جستجو قرار گرفت. این پیکره متشکل از ۵۰ متن فارسی معاصر بود و به گونه‌ای تنظیم شد که به خوبی نماینده‌ی زبان فارسی معاصر باشد. داده‌های برگرفته از پیکره نشان دادند که پرسامدترین حوزه‌های مبدأ در زبان فارسی، به ترتیب لامسه و چشایی و پرسامدترین حوزه‌های مقصد به ترتیب شنوایی، بویایی و بینایی بودند. به بیان دیگر در زبان فارسی حواس لامسه و چشایی برای توصیف حواس شنوایی، بویایی و بینایی به کار می‌روند. به این ترتیب الگوی غالب انتقال حواس در زبان فارسی به این صورت به دست آمد: لامسه چشایی بینایی بویایی شنوایی. در نتیجه، به لحاظ رده‌شناسی شناختی، سلسله‌مراتب انتقال حواس در زبان فارسی در مقایسه با یافته‌های اولمان (۱۹۶۴) و همچنین یافته‌های مشابه در سایر زبان‌ها تفاوتی پارامتریک نشان داد و آن قرار گرفتن حس بینایی، پیش از بویایی بود.

در این رساله تلاش شد تا نتایج آماری بازنمود حس‌آمیزی در زبان فارسی بر اساس فرضیه بدنمندی توجیه گردد. بر این اساس حواس نزدیک که حوزه عملکرد آنها به بدن متصل و نزدیک است، پرسامدترین حوزه‌های مبدأ بودند. همچنین تبیین رابطه میان استعاره‌های مفهومی و پدیده‌ی حس‌آمیزی، بررسی انتقال‌های حسی معکوس و بررسی انتقال‌های تک‌حسی و چندحسی از دیگر مواردی بود که در این پژوهش به آنها پرداخته شد. علاوه بر این، استفاده از روش‌های پیکره‌ای در تعیین انتقال‌های حسی مرده و زنده و عبارت‌های حس‌آمیخته‌ی نهادینه شده و بدیع و نیز استفاده از مفاهیم پیکره‌ای نظیر نوع و نمونه در تحلیل عبارت‌های حس‌آمیخته و استفاده از آنها برای سبک‌شناسی آثار ادبی، از جمله مواردی بودند که برای اولین بار در این پژوهش مطرح شدند.

کلیدواژه‌ها: زبانشناسی شناختی، حس‌آمیزی، استعاره‌های مفهومی، رویکرد پیکره‌مدار.

فهرست مطالب

فصل اول کلیات پژوهش	۱
۱-۱. مقدمه	۳
۱-۲. بیان مسئله	۵
۱-۳. اهمیت و ضرورت انجام پژوهش	۷
۱-۴. اهداف پژوهش	۸
۱-۵. کاربردهای پژوهش	۹
۱-۶. روش‌شناسی پژوهش و روش و ابزار گردآوری داده‌ها	۹
۱-۷. پرسش‌های پژوهش	۱۱
۱-۷-۱. پرسش فرعی	۱۱
۱-۸. فرضیه‌های پژوهش	۱۱
۱-۸-۱. فرضیه سوال فرعی	۱۲
۱-۱۰. سازمان بندی پژوهش	۱۳
فصل دوم پیشینه مطالعات	۱۵
۲-۱. مقدمه	۱۷
۲-۲. مطالعه‌ی حس‌آمیزی در زبان	۱۹
۲-۲-۱. مطالعات غیر فارسی زبان	۱۹
۲-۲-۱-۱. اولمان (۱۹۵۹): مبانی معناشناسی	۲۰
۲-۲-۱-۲. ویلیامز (۱۹۷۶): صفات حس‌آمیخته، قانون احتمالی تغییرات معنایی	۲۱
۲-۲-۱-۳. کلاسِن (۱۹۹۳): جهان‌های حواس	۲۲
۲-۲-۱-۴. دی (۱۹۹۶): حس‌آمیزی و استعاره‌های حس‌آمیخته	۲۲
۲-۲-۱-۵. شن (۱۹۹۷): محدودیت‌های شناختی بر آرایه‌های شعری	۲۶

- ۲۷.....۲-۲-۱-۶-۲۰۰۳: استعاره‌های حس آمیخته، رویکردی شناختی.....
- ۲۸.....۲-۲-۱-۷-۲۰۱۵: حس آمیزی، بررسی پیکره‌بنیاد جهت‌مندی‌های بیناوجهی.....
- ۳۱.....۲-۲-۱-۸-۲۰۱۵: عملکرد شناختی استعاره‌های حس آمیخته.....
- ۳۲.....۲-۲-۱-۹-۲۰۱۵: ژائو و هوانگ (۲۰۱۵): بررسی پیکره‌بنیاد صفات حس آمیخته در زبان چینی.....
- ۳۳.....۲-۲-۱-۱۰-۲۰۱۷: جو (۲۰۱۷): مطالعه پیکره‌ای حس آمیزی در زبان کره‌ای.....
- ۳۴.....۲-۲-۲-۲۰۱۷: حس آمیزی در آثار فارسی زبانان.....
- ۳۷.....۲-۳-۲۰۱۷: مطالعات عصبی- شناختی بر روی پدیده‌ی حس آمیزی.....
- ۳۸.....۲-۳-۱-۲۰۱۷: مطالعات بر روی جنبه‌های شناختی، ادراکی و ژنتیکی حس آمیزی.....
- ۴۱.....۲-۳-۲-۲۰۱۷: مطالعات عصب‌شناختی بر روی پدیده‌ی حس آمیزی.....
- ۴۳.....۲-۴-۲۰۱۷: جمع‌بندی مطالب.....
- ۵۱.....فصل سوم ملاحظات نظری.....
- ۵۳.....۳-۱-۲۰۱۷: مقدمه.....
- ۵۳.....۳-۲-۲۰۱۷: علم میان‌رشته‌ای شناخت.....
- ۵۵.....۳-۳-۲۰۱۷: زبان‌شناسی شناختی.....
- ۵۸.....۳-۳-۱-۲۰۱۷: فرضیه بدنمندی.....
- ۵۹.....۳-۳-۲-۲۰۱۷: جریان‌های مهم در معنی‌شناسی شناختی.....
- ۵۹.....۳-۳-۲-۱-۲۰۱۷: استعاره‌های مفهومی.....
- ۶۱.....۳-۳-۲-۲-۲۰۱۷: مجاز مفهومی.....
- ۶۳.....۳-۳-۲-۳-۲۰۱۷: بازنمود عواطف در زبان.....
- ۷۱.....۳-۳-۲-۴-۲۰۱۷: استعاره و فعل‌های حسی.....
- ۷۶.....۳-۴-۲۰۱۷: حس آمیزی.....
- ۷۶.....۳-۴-۱-۲۰۱۷: مقدمه.....

۳-۴-۲	تعریف حس آمیزی	۷۷
۳-۴-۳	ویژگی‌های تجربه‌های حس آمیزی	۷۸
۳-۴-۴	میزان فراگیری حس آمیختگی و انواع آن در افراد جامعه	۷۹
۳-۴-۵	انواع حس آمیزی	۸۱
۳-۴-۵-۱	حس القا کننده‌ی زبان	۸۲
۳-۴-۵-۲	حس القا کننده‌ی بینایی	۸۳
۳-۴-۵-۳	حس القا کننده‌ی لامسه	۸۵
۳-۴-۵-۴	حس القا کننده‌ی چشایی	۸۶
۳-۴-۵-۵	حس القا کننده‌ی صدا	۸۷
۳-۴-۵-۶	حس القا کننده‌ی بویایی	۸۸
۳-۴-۵-۷	حس القا کننده‌ی عواطف	۸۹
۳-۴-۵-۸	دیگر حواس القا کننده در حس آمیزی	۹۰
۳-۴-۶	دلایل حس آمیزی	۹۲
۳-۴-۶-۱	انگاره‌ها و سازوکارهای نرونی حس آمیزی	۹۲
۳-۴-۶-۲	یافته‌های ژنتیک در حس آمیزی	۹۵
۳-۴-۷	بازنمود حس آمیزی در زبان	۹۶
۳-۴-۷-۱	انتقال حواس در عبارت‌های حس آمیخته	۹۶
۳-۴-۷-۲	انتقال حسی و سلسله مراتب انتقال حواس	۹۸
۳-۴-۷-۳	عبارت‌های حس آمیخته نهادینه‌شده و بدیع	۱۰۱
۳-۴-۸	رویکرد پیکره‌ای به مطالعه عبارت‌های حس آمیخته	۱۰۳
۳-۴-۸-۱	زبان‌شناسی پیکره‌ای	۱۰۳
۳-۴-۸-۲	رویکرد پیکره‌ای به زبان‌شناسی شناختی	۱۰۴

۱۰۴ ۳-۴-۸-۳. استعاره در مطالعات پیکره‌ای
۱۰۶ ۳-۴-۸-۴. انواع پیکره‌ها
۱۰۷ ۳-۴-۸-۵. شم و مشاهده
۱۰۸ ۳-۴-۸-۶. رویکرد پیکره‌بنیاد و رویکرد پیکره‌مدار
۱۰۹ ۳-۴-۸-۷. نمایندگی
۱۰۹ ۳-۴-۸-۸. روش مطالعه‌ی پیکره‌ای عبارت‌های حس‌آمیخته
۱۱۱ ۳-۵. جمع بندی
۱۱۳ فصل چهارم تحلیل داده‌ها
۱۱۵ ۴-۱. مقدمه
۱۱۶ ۴-۲. شیوه‌های استخراج استعاره‌ها از درون پیکره
۱۱۶ ۴-۲-۱. جستجوی دستی
۱۱۷ ۴-۲-۲. جستجو با استفاده از رایانه
۱۱۷ ۴-۲-۳. جستجو به دنبال واژه‌های حوزه مبدأ
۱۱۷ ۴-۲-۴. جستجو به دنبال واژه‌های حوزه مقصد
۱۱۸ ۴-۲-۵. جستجو به دنبال واژه‌های حوزه مبدأ و مقصد
۱۱۹ ۴-۳. مروری بر اهداف پژوهش
۱۱۹ ۴-۴. مختصات مطلوب پژوهش در حوزه‌ی حس‌آمیزی در زبان
۱۲۱ ۴-۵. معرفی روش پژوهش
۱۲۵ ۴-۶. پایگاه داده‌های زبان فارسی
۱۲۶ ۴-۷. شیوه استخراج عبارت‌های حس‌آمیخته از درون پیکره
۱۲۷ ۴-۷-۱. مرحله اول: تدوین فهرست کلیدواژه‌های حوزه حواس
۱۳۱ ۴-۷-۲. گام دوم: استخراج جملات بالقوه در بردارنده‌ی عبارت‌های حس‌آمیخته با استفاده از رایانه

- ۳-۷-۴. گام سوم: تحلیل‌های دستی ۱۳۱
- ۸-۴. معرفی فرهنگ طیفی (۱۳۸۷) ۱۳۲
- ۹-۴. معرفی نرم افزار فارس نت ۱۳۳
- ۱۰-۴. گردآوری داده‌ها ۱۳۶
- ۱۱-۴. پربسامدترین حوزه‌های مبدأ انتقال حواس ۱۳۹
- ۱-۱۱-۴. حوزه مبدأ لامسه ۱۳۹
- ۲-۱۱-۴. حوزه مبدأ چشایی ۱۴۲
- ۱۲-۴. پربسامدترین حوزه‌های مقصد انتقال حواس ۱۴۴
- ۱-۱۲-۴. حوزه مقصد شنوایی ۱۴۴
- ۲-۱۲-۴. حوزه مقصد بویایی ۱۴۵
- ۳-۱۲-۴. حوزه مقصد بینایی ۱۴۶
- ۱۳-۴. حواس پنجگانه در جایگاه حوزه مبدأ در توصیف مفاهیم انتزاعی ۱۴۷
- ۱-۱۳-۴. حوزه مقصد کلام ۱۴۹
- ۲-۱۳-۴. حوزه مقصد عواطف ۱۵۱
- ۳-۱۳-۴. حوزه مقصد کنش (اعمال) ۱۵۲
- ۴-۱۳-۴. حوزه مقصد حرکت ۱۵۳
- ۵-۱۳-۴. حوزه مقصد انسان ۱۵۳
- ۶-۱۳-۴. حوزه مقصد افکار ۱۵۵
- ۷-۱۳-۴. حوزه مقصد وضعیت ۱۵۶
- ۸-۱۳-۴. حوزه مقصد زمان ۱۵۷
- ۹-۱۳-۴. حوزه مقصد خواب ۱۵۹
- ۱۰-۱۳-۴. دیگر حوزه‌های مقصد ۱۶۰

۱۶۳	۴-۱۴. انواع انتقال‌های حسی در پیکره
۱۶۴	۴-۱۵. الگوی انتقال حواس در زبان فارسی
۱۶۵	۴-۱۶. جمع‌بندی مطالب
۱۶۸	فصل پنجم نتیجه‌گیری
۱۷۰	۵-۱. مقدمه
۱۷۱	۵-۲. پاسخ به پرسش‌ها و محک فرضیه‌ها
۱۷۹	۵-۳. تبیین الگوی انتقال حواس در زبان فارسی بر اساس فرضیه‌ی بدنمندی
۱۸۶	۵-۴. نتایج فرعی نتیجه‌گیری
۱۸۷	۵-۴-۱. انتقال‌های حسی معکوس
۱۹۰	۵-۴-۲. انتقال‌های حسی مرده و زایا و عبارتهای حس‌آمیخته‌ی نهادینه شده و بدیع
۱۹۸	۵-۴-۳. بازنمود حس‌آمیازی به لحاظ صورتگرایی
۱۹۹	۵-۴-۳-۱. حوزه مبدأ در نقش قید
۲۰۰	۵-۴-۳-۲. حوزه مبدأ در نقش مسند
۲۰۱	۵-۴-۳-۳. حوزه مبدأ در نقش مضاف الیه
۲۰۱	۵-۴-۳-۴. حوزه مبدأ در قالب فعل
۲۰۳	۵-۴-۴. انتقال‌های تک‌حسی و چندحسی
۲۰۵	۵-۴-۵. سبک‌شناسی به لحاظ استفاده از عبارتهای حس‌آمیخته
۲۰۷	۵-۴-۶. تفاوت‌های حس‌آمیازی ادراکی با پدیده حس‌آمیازی در زبان
۲۰۷	۵-۴-۶-۱. بسامد عبارتهای حس‌آمیخته در زبان و جامعه آماری افراد حس‌آمیخته
۲۰۸	۵-۴-۶-۲. تناظرهای متفاوت
	۵-۴-۶-۳. منحصر به فرد بودن تجربه‌ی حس‌آمیازی ادراکی در برابر ثابت بودن عبارتهای حس‌آمیخته
۲۰۹

۲۱۰	۵-۴-۷. کلیدواژه‌های پربسامد حوزه حواس پنجگانه
۲۱۴	۵-۵. موانع پژوهش
۲۱۴	۵-۶. پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی
۲۱۶	۵-۷. جمع‌بندی نهایی
۲۱۷	منابع فارسی
۲۱۹	منابع انگلیسی
۲۳۱	واژه نامه انگلیسی به فارسی
۲۳۹	واژه نامه فارسی به انگلیسی

فهرست نمودارها

- نمودار ۲-۱. سلسله مراتب حواس پایه‌ای به تمایزگذارنده بر اساس اولمان (۱۹۵۹)..... ۲۰
- نمودار ۲-۲. الگوی انتقال حواس در زبان انگلیسی بر اساس ویلیامز (۱۹۷۶)..... ۲۱
- نمودار ۲-۳. الگوی انتقال حواس در زبان انگلیسی بر اساس کلاسن (۱۹۹۳)..... ۲۲
- نمودار ۲-۴. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان انگلیسی بر اساس پژوهش دی (۱۹۹۶)..... ۲۴
- نمودار ۲-۵. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان آلمانی بر اساس پژوهش دی (۱۹۹۶)..... ۲۶
- نمودار ۲-۶. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان چینی بر اساس پژوهش یو (۲۰۰۳)..... ۲۸
- نمودار ۲-۷. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان انگلیسی و ایتالیایی بر اساس پژوهش لیورز (۲۰۱۵)..... ۳۰
- نمودار ۲-۸. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان چینی بر اساس پژوهش ژائو و هوانگ (۲۰۱۵)..... ۳۳
- نمودار ۲-۹. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان کره ای بر اساس پژوهش جو (۲۰۱۷)..... ۳۴
- شکل ۲-۱. تشخیص افراد حس آمیخته با استفاده از اعداد رنگی..... ۴۰
- نمودار ۳-۱، طبقه‌بندی عواطف..... ۶۷
- شکل ۳-۱، انگاره‌های عصب شناختی حس آمیزی (برگرفته از بارگری و میچل، ۲۰۰۸)..... ۹۴
- نمودار ۳-۳، سلسله مراتب انتقال حواس در زبان فارسی..... ۱۰۰
- نمودار ۴-۱. بسامد حوزه‌های مبدأ انتقال حواس در زبان فارسی..... ۱۴۴
- نمودار ۴-۲. بسامد حوزه‌های مقصد انتقال حواس در زبان فارسی..... ۱۴۷
- نمودار ۴-۳. نسبت حواس پنجگانه در جایگاه توصیف مفاهیم حسی در مقایسه با مفاهیم انتزاعی..... ۱۴۸
- نمودار ۴-۴. پربسامدترین حوزه‌های مقصد انتزاعی در تعامل نگاشتی با حواس پنجگانه..... ۱۴۹
- نمودار ۴-۵. حواس پنجگانه در تعامل با مفاهیم انتزاعی..... ۱۶۲
- نمودار ۴-۶، الگوی انتقال حواس در زبان فارسی..... ۱۶۵
- نمودار ۵-۱. حواس پنجگانه در جایگاه حوزه مبدأ و مقصد..... ۱۷۳
- نمودار ۵-۲. الگوی دو بعدی انتقال حواس در زبان فارسی..... ۱۸۳
- نمودار ۵-۳. نقش حوزه‌های مبدأ انتقال حسی و بسامد هریک در پیکره..... ۱۹۸
- نمودار ۵-۳. نسبت هریک از نقش‌های دستوری فوق در مقایسه با یکدیگر..... ۲۰۲

- نمودار ۴-۵. کلیدواژه‌های پرسامد حوزه‌ی بویایی..... ۲۱۱
- نمودار ۵-۵. کلیدواژه‌های پرسامد حوزه‌ی شنوایی..... ۲۱۱
- نمودار ۶-۵. کلیدواژه‌های پرسامد حوزه‌ی بینایی..... ۲۱۲
- نمودار ۷-۵. کلیدواژه‌های پرسامد حوزه‌ی لامسه..... ۲۱۲
- نمودار ۷-۵. کلیدواژه‌های پرسامد حوزه‌ی چشایی..... ۲۱۳

فهرست جدول‌ها

- جدول ۲-۱. بسامد حوزه‌های مبدأ و مقصد در زبان انگلیسی نقل شده در دی (۱۹۹۶) ۲۳
- جدول ۲-۲. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان انگلیسی نقل شده در دی (۱۹۹۶) ۲۴
- جدول ۲-۳. تعدد انواع حس آمیختگی میان افراد حس آمیخته بر اساس پژوهش کایتوویک (۱۹۸۹)، نقل شده در دی (۱۹۹۶) ۲۵
- جدول ۲-۴. حوزه‌های مبدأ انتقال حواس در زبان کره‌ای ۳۴
- جدول ۳-۱. رخداد انواع حس آمیزی در جمعیت افراد حس آمیخته ۸۰
- جدول ۳-۲. انواع حس آمیزی با حس القا کننده زبان و بسامد آن در جمعیت افراد حس آمیخته ۸۲
- جدول ۳-۳. انواع حس آمیزی با حس القا کننده بینایی و بسامد آن در جمعیت افراد حس آمیخته ۸۳
- جدول ۳-۴. انواع حس آمیزی با حس القا کننده لامسه و بسامد آن در جمعیت افراد حس آمیخته ۸۵
- جدول ۳-۵. انواع حس آمیزی با حس القا کننده چشایی و بسامد آن در جمعیت افراد حس آمیخته ۸۶
- جدول ۳-۶. انواع حس آمیزی با حس القا کننده شنوایی و بسامد آن در جمعیت افراد حس آمیخته ۸۷
- جدول ۳-۷. انواع حس آمیزی با حس القا کننده بویایی و بسامد آن در جمعیت افراد حس آمیخته ۸۸
- جدول ۳-۸. انواع حس آمیزی با حس القا کننده عواطف و بسامد آن در جمعیت افراد حس آمیخته ۸۹
- جدول ۳-۹. انواع حس آمیزی با دیگر حواس القا کننده و بسامد آن‌ها در جمعیت افراد حس آمیخته ۹۰
- جدول ۴-۱. متون مورد استفاده در پیکره‌ی پژوهش ۱۲۲
- جدول ۴-۲. کلیدواژه‌های هریک از حوزه‌های حواس پنجگانه ۱۲۹
- جدول ۴-۳. نسبت نوع به نمونه در ۱۰ اثر بررسی شده در پیکره ۱۳۷
- جدول ۴-۴. بسامد هریک از حوزه‌های مبدأ و مقصد در انتقال‌های حسی ۱۳۸
- جدول ۴-۵. انواع انتقال حسی با مبدأیت حس لامسه ۱۴۰
- جدول ۴-۶. گونه‌های متفاوت حس لامسه در جایگاه حوزه مبدأ ۱۴۱
- جدول ۴-۷. انواع انتقال حسی با مبدأیت حس چشایی ۱۴۳
- جدول ۴-۸. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد کلام ۱۵۰
- جدول ۴-۹. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد عواطف ۱۵۲
- جدول ۴-۱۰. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد اعمال ۱۵۳

- جدول ۴-۱۱. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد حرکت ۱۵۴
- جدول ۴-۱۲. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد انسان ۱۵۵
- جدول ۴-۱۳. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد افکار ۱۵۶
- جدول ۴-۱۴. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد وضعیت ۱۵۷
- جدول ۴-۱۵. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد زمان ۱۵۸
- جدول ۴-۱۶. حوزه‌های مبدأ حواس در توصیف حوزه مقصد خواب ۱۵۹
- جدول ۴-۱۷. الگوریتم الگوی انتقال حواس در زبان فارسی ۱۶۳
- جدول ۴-۱۸. فهرست انتقال‌های حسی پربسامد همراه با نسبت نوع به نمونه ۱۶۴
- جدول ۴-۱۹. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان فارسی ۱۶۵
- جدول ۵-۱. انتقال‌های حسی پربسامد در پیکره ۱۷۲
- جدول ۵-۲. انتقال‌های حسی کم بسامد در پیکره ۱۷۲
- جدول ۵-۳. سلسله مراتب انتقال حواس در زبان‌های مختلف ۱۷۴
- جدول ۵-۴. انتقال‌های حسی معکوس ۱۸۸
- جدول ۵-۵. نسبت نوع به نمونه در انواع انتقال‌های حسی ۱۹۱
- جدول ۵-۶. بسامد برخی ترکیبات حس آمیخته از نوع انتقال حسی لامسه شنوایی ۱۹۳
- جدول ۵-۷. بسامد برخی ترکیبات حس آمیخته از نوع انتقال حسی لامسه بویایی ۱۹۳
- جدول ۵-۸. بسامد برخی ترکیبات حس آمیخته از نوع انتقال حسی چشایی بینایی ۱۹۴
- جدول ۵-۹. بسامد برخی ترکیبات حس آمیخته از نوع انتقال حسی چشایی بویایی ۱۹۴
- جدول ۵-۱۰. بسامد برخی ترکیبات حس آمیخته از نوع انتقال حسی لامسه بینایی ۱۹۵
- جدول ۵-۱۱. بسامد برخی ترکیبات حس آمیخته از نوع انتقال حسی چشایی شنوایی ۱۹۵
- جدول ۵-۱۲. بسامد برخی ترکیبات حس آمیخته از نوع انتقال حسی چشایی لامسه ۱۹۵
- جدول ۵-۱۳. بسامد برخی ترکیبات حس آمیخته از نوع انتقال حسی لامسه چشایی ۱۹۶
- جدول ۵-۱۴. برخی ترکیبات نهادینه شده و بدیع در انواع انتقال‌های حسی ۱۹۶
- جدول ۵-۱۵. الگوهای انتقال‌های چندحسی ۲۰۴
- جدول ۵-۱۶. بسامد عبارت‌های حس آمیخته در بعضی آثار مورد استفاده در پیکره ۲۰۵

جدول ۳-۱. رخدادهای انواع حس‌آمیزی در جمعیت افراد حس‌آمیخته ۲۰۸

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱. مقدمه

زبان‌شناسی شناختی به عنوان یکی از زیرشاخه‌های سازنده علم شناخت مجموعه‌ای از نظریه‌ها را در بر می‌گیرد که به ابعاد شناختی ارتباط زبانی می‌پردازند. زبان‌شناسی شناختی، زبان را به عنوان ابزاری برای سامان‌دهی، پردازش و انتقال اطلاعات در نظر می‌گیرد. در حوزه مورد وصف، تحلیل مبانی مفهومی و تجربی مقولات زبانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بر این اساس، صورت ساخت‌های زبان نه به شکل مستقل بلکه به مثابه بازنمودهای سازمان‌بندی کلی و عام، اصول مقوله‌بندی، سازوکارهای پردازش و متأثر از تعامل با محیط و تجربه آن در نظر گرفته می‌شوند (گیرارتس^۱ و کویکنز^۲ ۲۰۰۷: ۳). در توضیح بیشتر باید افزود که یکی از مفروضات زبان‌شناسی شناختی آن است که شناخت بدون وجود بازنمودهای ذهنی که در رابطه هستی‌شناختی میان جهان خارج، ذهن و زبان نقش سازنده و واسط دارند شکل نمی‌گیرد. زبان‌شناسی شناختی به دانش سخنگویان زبان از جهان خارج توجه دارد و به این مسئله می‌پردازد که زبان چه نقشی در سامان‌دهی به این دانش دارد (افراشی، ۱۳۹۵: ۲۶).

دو زیرشاخه اصلی زبان‌شناسی شناختی^۳ عبارتند از: دستور شناختی^۴ و معناشناسی شناختی^۵ (اونز، ۲۰۰۷: ۲۲). معناشناسی شناختی به رابطه میان تجربه، نظام مفهومی^۶ و ساختار معنایی^۷ می‌پردازد که در زبان رمزگذاری می‌شود. معناشناسان شناختی، مطالعه ساختار مفهومی یا بازنمود دانش در ذهن و مفهوم‌سازی یا شکل‌گیری معنا را در دستور کار خود دارند. آن‌ها زبان را وسیله‌ای برای مطالعه نظام مفهومی می‌دانند. به همین دلیل است که پژوهش در معناشناسی شناختی با توجه به مدل‌سازی از ذهن بشر در ارتباط با زبان صورت می‌گیرد.

زبان‌شناسی شناختی، یک نظریه واحد نیست؛ بلکه رویکردی است که قالب‌های متفاوتی دارد. از جمله نظریه‌هایی که با برجسب معناشناسی شناختی معرفی می‌شوند می‌توان به مواردی چون نظریه‌ی استعاره مفهومی^۸ اشاره کرد که با پدیده‌ی حس‌آمیزی در ارتباط است. رویکرد شناختی به بازنمود عواطف در زبان و همچنین بازنمود حواس و فعل‌های حسی در زبان نیز از موضوعات مطرح در زبان‌شناسی شناختی محسوب می‌شوند که در این پژوهش به آنها پرداخته شده است (افراشی، ۱۳۹۵: ۲۸).

^۱ D.Geeraerts

^۲ H.Cuyckens

^۳ Cognitive Linguistics

^۴ Cognitive Grammar

^۵ Cognitive Semantics

^۶ conceptual system

^۷ semantic structure

^۸ conceptual metaphor theory

با توجه به مقدمه‌ای که گفته شد، پژوهش حاضر تلاش دارد تا در چارچوب مسایل علم شناخت و زبان‌شناسی شناختی، به بررسی یکی از پدیده‌های شناختی درخور توجه در زبان، یعنی حس‌آمیزی، بپردازد. به این منظور خوب است در ابتدا تعریفی از این پدیده ارائه دهیم.

حس‌آمیزی^۹ پدیده‌ای ادراکی است که بر اساس آن تحریک یکی از حواس موجب تحریک یک یا چند حس دیگر می‌شود. ادراک حس‌آمیخته، یک تجربه فردی درونی و پیچیده است که به‌سختی می‌تواند از سوی دیگران فهمیده شود؛ زیرا به دشواری قابل انتقال و بیان است. آنچه حس‌آمیزی را به یک تجربه قابل انتقال مبدل می‌کند، بیان حس‌آمیزی از طریق استعاره‌های مفهومی و ترکیب‌های وصفی است. پریمینجر^۱ (۱۹۷۴ : ۸۳۹) حس‌آمیزی را این‌گونه تعریف می‌کند: ادراک یا توصیف فرآیند ادراک از طریق یک حس، در قالب حسی دیگر.

به عنوان نمونه به جملات زیر توجه کنید:

۱- حالا من می‌توانستم حرارت تنش را حس کنم و بوی نمناکی را که از گیسوان سنگین سیاهش متصاعد می‌شد ببوسم (صادق هدایت/ بوف کور).

۲- کمال به سردی به او نگاه کرد و با لحنی خشک دوباره گفت... (درازنای شب/ جمال میرصادقی).

در مثال ۱ نویسنده برای توصیف تجربه بویابیش برای خواننده، تلاش کرده است تا از حس لامسه بهره ببرد. همچنین در جمله ۲ شاهد دو مورد حس‌آمیزی هستیم مورد اول به استعاره‌ی "نگاه سرد" باز می‌گردد که در آن برای توصیف تجربه بینایی از حس لامسه بهره گرفته شده است و در مورد دوم در ترکیب وصفی "لحن خشک"، کیفیت صدای گوینده از طریق حس لامسه توصیف شده است.

حس‌آمیزی پدیده‌ای درخور توجه است. در نظر ما افراد حس‌آمیخته کسانی هستند که قادر به مزه کردن رنگ‌ها و دیدن موسیقی هستند! اما چنانچه در این رساله خواهید دید، این پدیده گسترده‌تر و پیچیده‌تر از این موارد است. از این رو پژوهش حاضر تلاش دارد تا باز نمود این پدیده پیچیده شناختی در زبان را با رویکردهای زبان‌شناسی شناختی و بهره‌گیری از علم شناخت، مورد تحقیق و بررسی قرار دهد.

^۹. synesthesia

^۱. A. Preminger